
Eesti keel ja SAE

Helle Metslang

Moskva, oktoober 2009

SAE (Standard Average European)

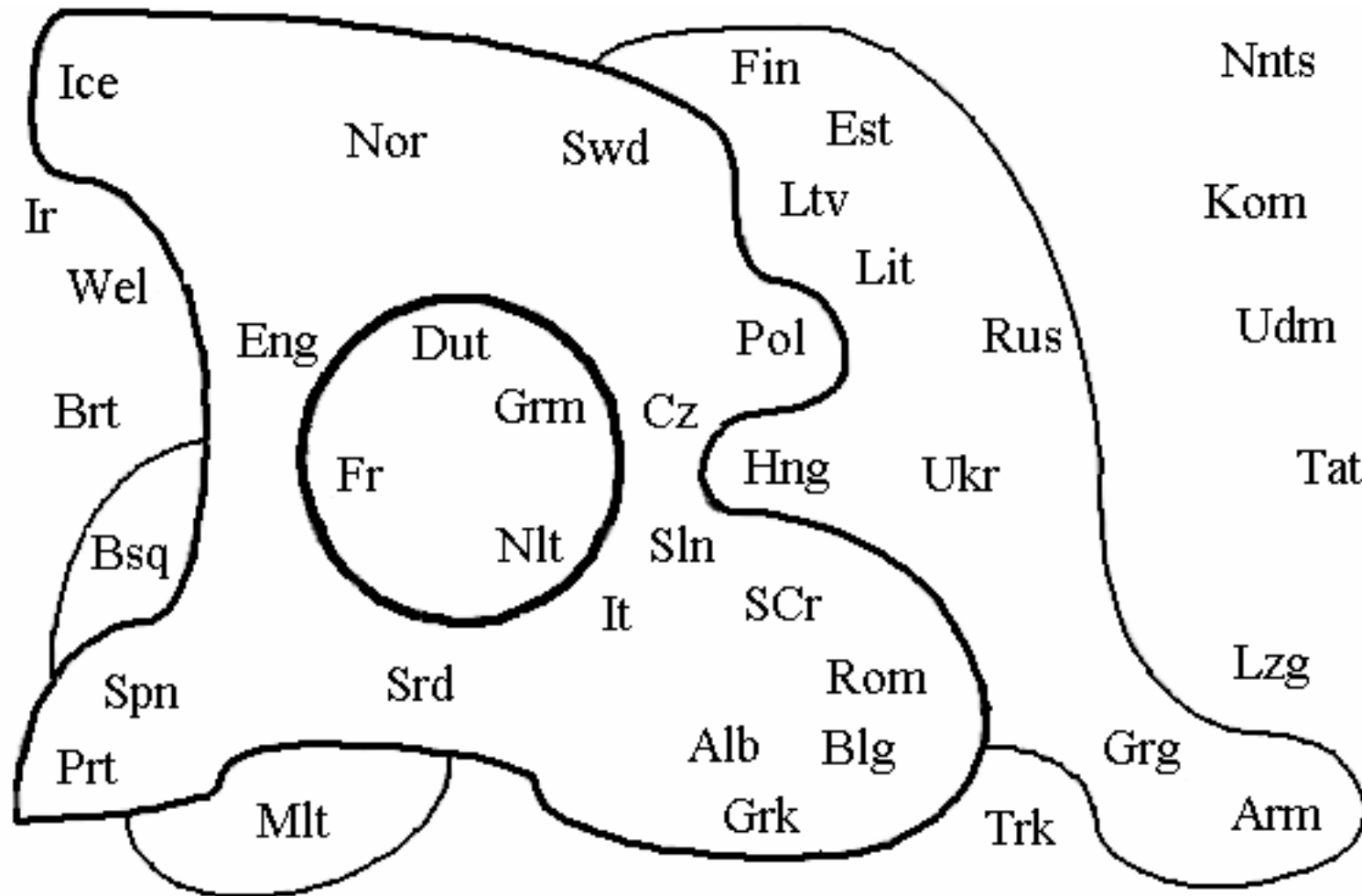
- B.L. Whorf 1939 (SAE mõiste kujunes, võrreldes Põhja-Ameerika indiaanikeeli tuntud Euroopa keeltega)
- M. Haspelmath 1998, 2001: esialgu välja toodud 12 tüüpilist struktuurijoont (on enamikus Euroopa keeltes, puuduvad enamasti mujal)
- SAEsse kuuluvad romaani, germaani, balti, slaavi keeled, albaania, kreeka, ungari keel (2001)
- Eesti ja soome keel – SAE perifeeria (1998) / väljaspool SAEd, ainult kaks tunnusjoont (2001).

SAE (Standard Average European) 2

- Ühisjooned pärinevad tõenäoliselt suurte rahvaste rändamiste ajast üleminekul antiikajast keskaega, Euroopa ühise kultuuriruumi kujunemise alguses. SAE keelteliitu nimetatakse ka Karl Suure keelteliiduks.
- Eesti ja soome keel – SAE perifeeria (1998) / välaspool SAEd, ainult kaks tunnusjoont 12st (2001).

SAE tuum, põhiosa, perifeeria (M. Haspelmath 1998)

SAE tunnusjooni 1

Haspelmath 2001 järgi. (-) ja (+) märgivad tunnusjoone puudumist või olemasolu Haspelmathi käsitluses.

1) Määrav ja umbmäärane artikkel (-).

Vrd see, üks artiklisarnane kasutus:

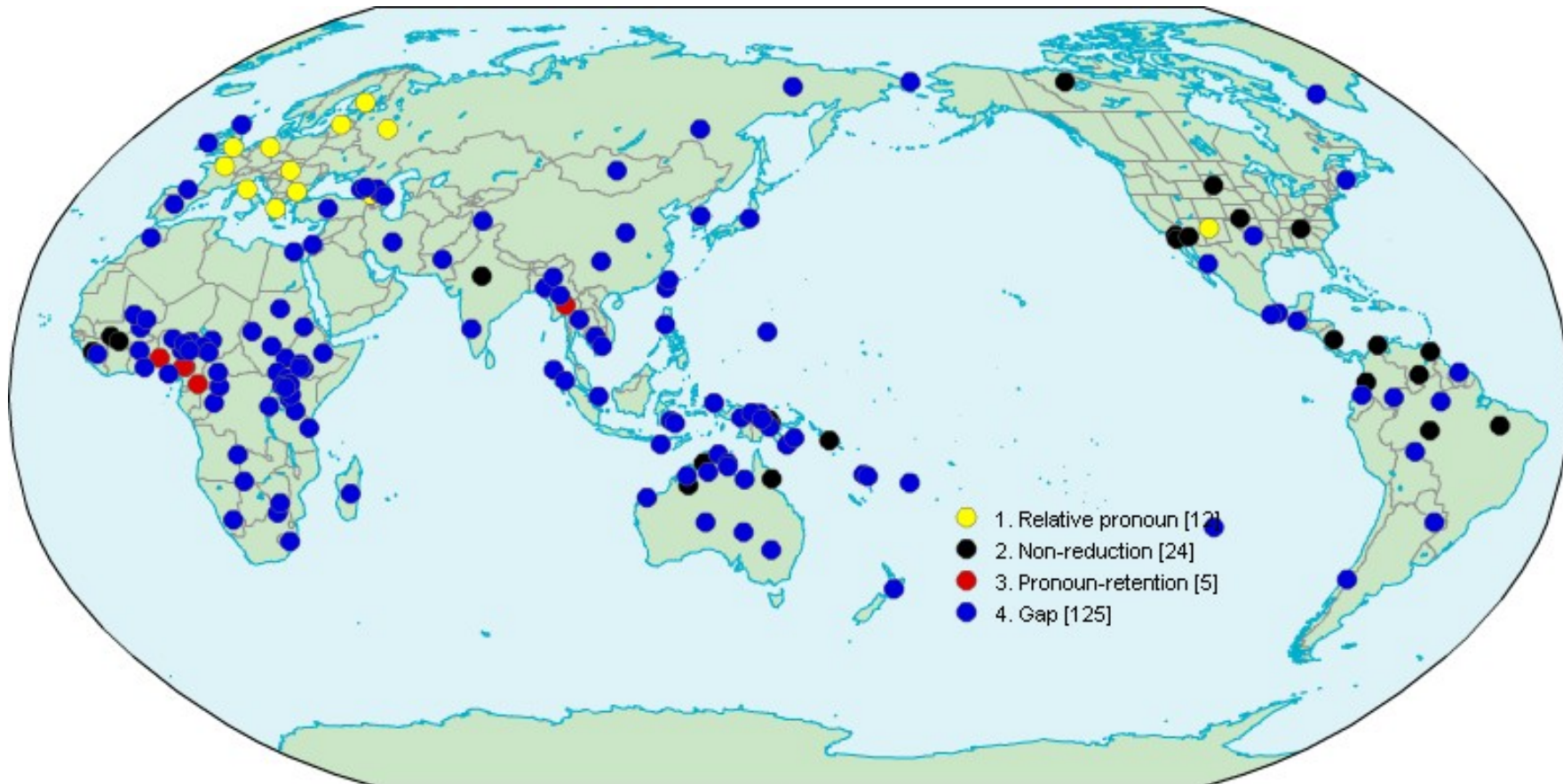
*Ma ei jaksa täna **seda** ajalugu õppida
Üks tüdruk tõi sulle ühe raamatu*

SAE tunnusjooni 2

- 2) Relatiivlause pärast nimisõna, seotud
käänduva relatiivpronoomeniga (+),
raamat, mida ma lugesin, oli igav

WALS: relativvause seostamine subjektiga

SAE tunnusjooni 3

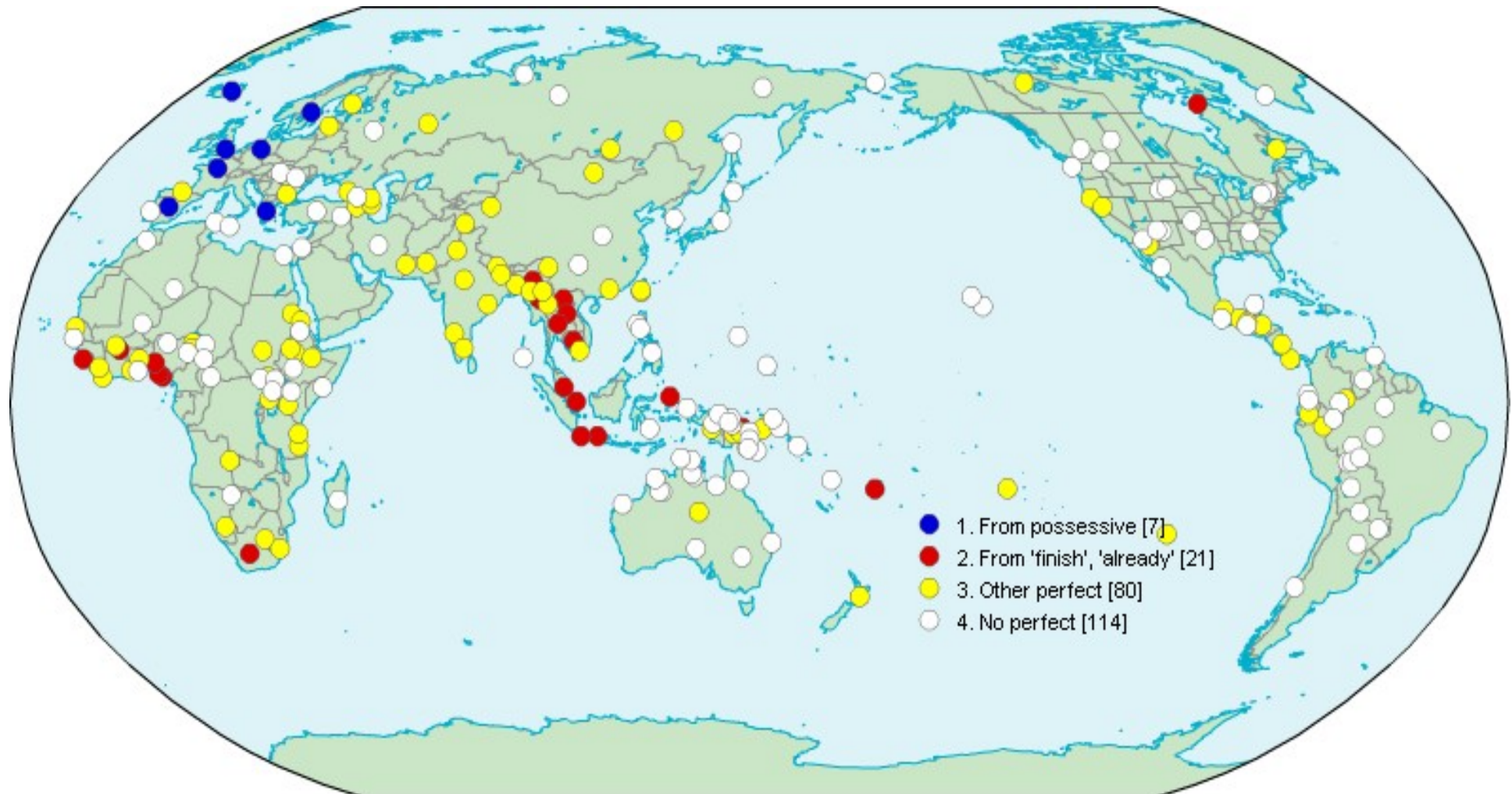
3) *have*-perfekt (-)

Eesti keeles on olemas omajalausega sarnane nn. possessiivne perfektikonstruktsioon:

Mul on õpitud (vrd *Mul on raamat*)

WALS: perfekt tüübid

SAE tunnusjooni 4

4) Nominatiivne kogeja domineerib (-).

Eesti keeles laieneb nominatiivse kogeja kasutus, nt

Ta armastab teatrit; Laps vajab armastust

5) Partitsiippassiiv (-),

vrđ ***Te olete külla kutsutud***

SAE tunnusjooni 5

- 6) Antikausatiivi domineerimine kausatiivi suhtes (-). Eesti keeles on tõepoolest kausatiivtuletus tavalisem, nt

loobuma > *loovutama*
sööma > *söötma*

Antikausatiivne on nn refleksiivverbide tuletamine:

jätkama > *jätkuma*

SAE tunnusjooni 6

7) Omaja väljendamine daativiga, nt *Die Mutter wäscht **dem Kind** die Haare* (-)

Lausesse saab paigutada omaja kolmes vormis: 1) daativ (*Die Mutter wäscht **dem Kind** die Haare*), 2) lokatiiv, 3) nimisõnafraasi-sisene laiend (Mother is washing the hair of her child).

Eesti keeles on lokatiiv ja NP-sisene:

*Ema peseb **lapsel** (AD) juukseid / **lapse** (G) juukseid*

***Tüdrukul** (AD) suri vanaisa*

SAE tunnusjooni 7

8) Eitavad indefiniitpronoomenid koos verbi eituse puudumisega (*Niemand kommt, nobody comes*) (-)

Kaks vormitüüpi: 1) V + NI (*Niemand kommt*),
2) NV + NI

Eesti keeles on NV + NI

E (*Mitte*) keegi   ei   tule

SAE tunnusjooni 8

9) Partikliga komparatiivkonstruktsioon (+):

*Ema on noorem **kui** isa*

Komparatiivkonstruktsiooni tüübid: 1) lokatiivne ('bigger from / to / at X'), 2) ületamine ('Y is big exceeding X'), 3) ühendamine ('Y is big, Y is little'), 4) partikliga (bigger than X).

Eesti keeles: partikkel, lokatiivne

*Ema on noorem **kui** isa*

Ema on isast (EL) noorem

SAE tunnusjooni 9

- 10) relatiivadverbiaallausel põhinevad ekvatiivtarindid (-): *so groß wie ein Elefant*
E vrd *nii suur kui elevant*
- 11) Pronoomeni kohustuslikkus ühildumise näitajana (-): *du kommst, wir kommen*
E tuled, ei tule – pronoomen võib puududa

SAE tunnusjooni 10

12) Emfaatiliste ja tavaliste refleksiivpronoomenite eristamine (-): *sam* – *sebja*, *selbst* – *sich*

E emfaatiline *minister* ***ise***, *ministrit* ***ennast*** – refleksiivne *minister* *kiitis* ***ennast*** / ***iseennast***
- osaliselt eristuvad

SAE tunnusjooned ja eesti keel

- Eesti keeles keeles on tunnused 2 (relatiivpronoomen), 9 (partikliga komparatiiv) ja 10 (relatiivkonstruktsiooniga ekvatiiv)
- Puuduvad 6 (antikausatiiv), 7 (daativomaja), 8 (eitus pronoomeniga), 11 (pronoomeni ärajätmise keeld).
- Eesti keele arengud SAE-päraste joonte suunas: tunnused 1 (artikkel), 3 (*have*-perfekt), 4 (nominatiivne kogeja), 5 (passiiv), 12 (refleksiivpronoomenid).

Veel võimalikke SAE tunnusjooni 1

Andmete ebapiisavuse tõttu on Haspelmathil esialgu loendist välja jäänud näiteks

- AND-koordinatsioon (vs WITH-koordinatsioon) - on eesti keeles (*vihik ja raamat, Päike paistab ja linnud laulavad*)
- Inversiooniga üldküsilause – on eesti keeles (*Tuled sa koju?*)

Veel võimalikke SAE tunnusjooni 2

- Komparatsiooni markeerimine adjektiividel (*suure-m*) – on eesti keeles
- Komitatiivi ja instrumentaali sünkretism (*jalutab lapsega, kirjutab pliiatsiga*) - on eesti keeles
- Supletiivne järgarvsõna '2.': *kaks : teine* – on eesti keeles

---

Kui eksootiline on eesti keel?

Östen Dahl 2005: kui eksootiline on soome keel?

(järelused kehtivad tõenäoliselt suures osas ka eesti keele kohta)

- Eurotsentrism keeleteaduses; uurali keeli on peetud eksootilisteks, nagu ka muid tüüpiliselt aglutineerivaid keeli (türgi)
- Vaatas soome keele positsiooni tüpoloogias WALSi põhjal

Soome keelele tüpoloogiliselt lähedased keeled 1

Kahe keele vaheline tüpoloogiline distant: kui palju WALSi 142 tunnusjoonest on olemas mõlemas keeles?

Soome keelele on lähedased (22-29 ühisjoont)

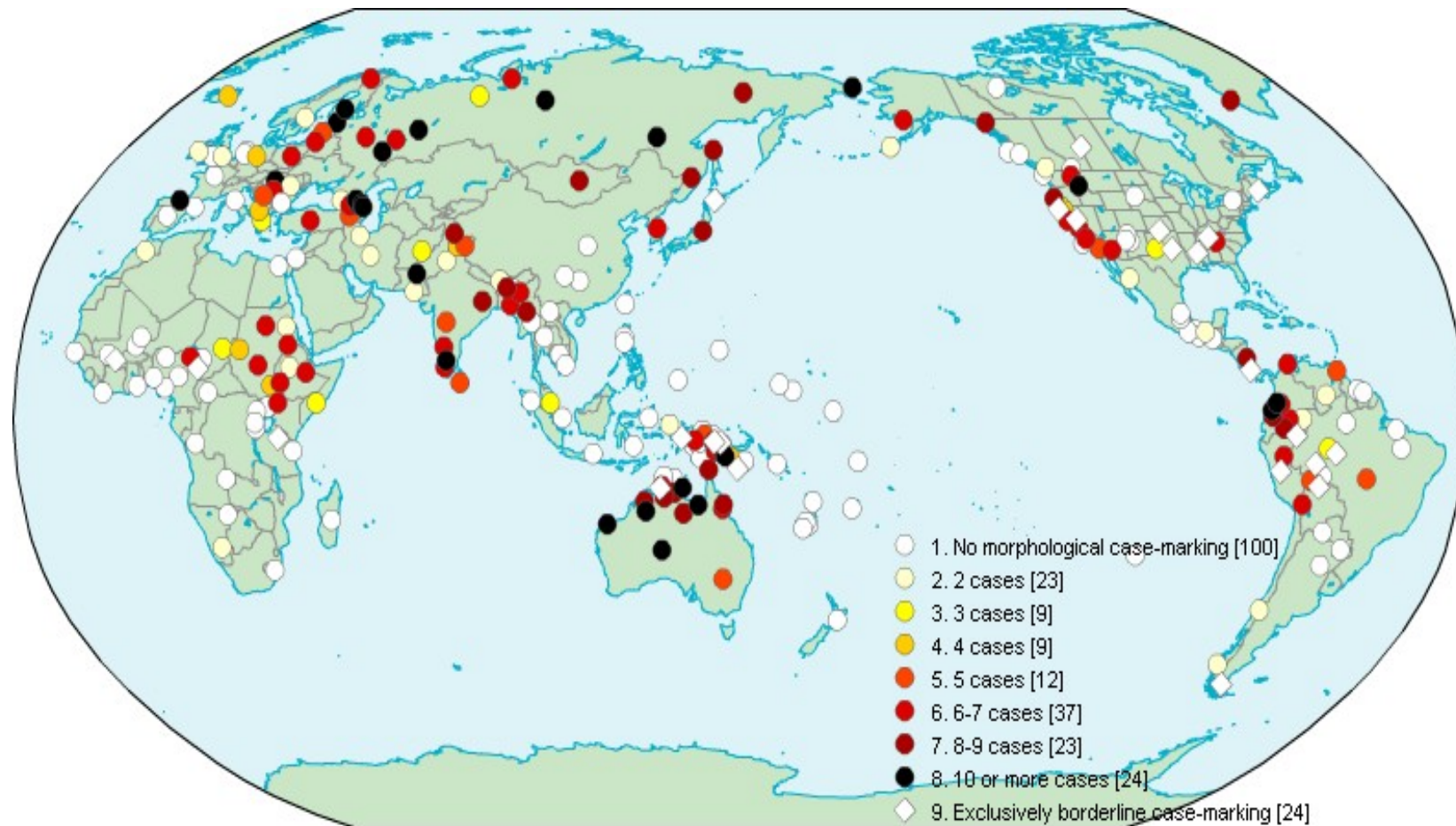
- Läänemere piirkonna slaavi ja balti keeled
- sugulaskeeled
- tõenäoliselt juhuslikult sarnased keeled (nt armeenia)

Käänete rohkus

- Muude keelte seas ei ole soome keel väga aglutinatiivne, nt sõnavormis ei ole väga palju grammatilisi morfeeme.
- Soome keele (nagu ka eesti keele) teeb aga tüpoloogiliselt eriliseks käänete rohkus
- WALIS: 261 keele seas on ainult 24, millel on üle 10 käände. Uurali keeled, enim käändeid ungari keelel.
- Ka soome ja eesti infinitiivid käänduvad.

WALS: käännete arv

Kirjandus 1

Dahl, Östen 2008, Kuinka eksoottinen suomen kieli on? - Virittäjä 4: 545–559.

Erelt, Mati 1996, Relative words in Estonian relative clauses - Erelt, Mati (ed.), Estonian: Typological Studies I. (Publications of the Department of Estonian of the University of Tartu 4.) Tartu: Tartu University Press, 9–23.

Erelt, Mati & Helle Metslang 2006, Estonian clause patterns — from Finno-Ugric to SAE. – Linguistica Uralica 2006, nr. 4, 254–266

Kirjandus 2

Haspelmath, Martin 1998, How young is standard average European? - *Linguistic Sciences*, 20.3: 272–287.

Haspelmath, Martin 2001, The European linguistic area: Standard Average European. - Haspelmath, M. et al. (eds.), *Language typology and language universals: An international handbook. Vol. 2.* (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, 20.2.) New York: Walter de Gruyter, 1492–1510.

Heine, Bernd & Kuteva, Tania 2006, *The changing languages of Europe.* Oxford: Oxford University Press.

Kirjandus 3

Lindström, Liina & Tragel, Ilona 2007, Eesti keele impersonaali ja seisundipassiivi vahekorra adessiivargumendi kasutuse põhjal. – Keel ja Kirjandus 7.

Metslang, Helle 2009, Estonian grammar between Finnic and SAE: some comparisons. – Sprachtypologie und Universalienforschung 1-2.

Nichols, Johanna; Peterson, David E. & Barnes, Jonathan 2004, Transitivity and detransitivizing languages, in: *Linguistic Typology* 8.2, 149–212.

Kirjandus 4

Pajusalu, Renate 1997, Is there an article in (spoken) Estonian? – Estonian: typological studies II. Ed. by Mati Ereht. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 8.) Tartu: 146-177.

WALS = Haspelmath, Martin; Dryer, Matthew, Gil, David; Comrie, Bernhard (eds.) 2005, The World atlas of language structures. Oxford: Oxford University press. [<http://www.wals.info>]